

Elnöki megnyitó a Magyarhoni Földtani Társulat 1989. évi közgyűlésén*

Hámor Géza

Tisztelt Közgyűlés!

Tisztelettel köszöntöm társulatunk megjelent tiszteleti tagjait, társegyesületeink képviselőit, minden kedves vendégünket!

Engedjék meg, hogy hagyományainkhoz híven — március idusához legközelebbi szerdai előadónapunkon — a 142. évébe lépett Magyarhoni Földtani Társulat 1989. évi közgyűlését megnyissam.

Társulatunk tagságának és közgyűlésének immár sokadszor kell szembenéznie új idők új szeleivel, szembesülnie önmagával, kialakítania közös véleményét és megkeresni a haza, a köz és a Társulat üdvére az elhatározás pillanatában legjárhatóbbnak tűnő utat, az alkotó cselekvés irányait, módozatait. Abban bizonyára egyetértünk, hogy ez napjainkban rendkívülien időszerű: a gazdaság, a társadalom és a politika útkeresésének mindannyian részesei vagyunk. Fokozza felelősségünket, hogy önként vállalt és kötöttségektől remélhetőleg egyre mentesebb, bölcs eleinktől örökölt, — ma divatos szóval úgy mondhatnánk: „önszerveződött” — formában kell közös helyzetünket, sorsunkat, jövőnket továbbalakítani a társulat adta keretek között, lehetőségeink határáig.

Szeretném, ha tisztelt tagtársaink megértenék: egy rövid elnöki megnyitó keretében még egy teljeskörű helyzetkép felvázolása is nehéz, végső konzekvenciáig eljutni úgyszólván lehetetlen. Ez csak további következetes munkával, gondjaink intézményes és állandó napirenden tartásával lehetséges. Ezt a munkát kezdtük meg a területi szervezeteinkben szervezett kötetlen kerekasztal-beszélgetésekkel és ezt a munkát szeretnénk társulati munkánk középpontjába állítani erre az időszakra mindaddig, míg ezt a helyzetet megköveteli. Mindaddig, míg vállalt kötelezettségünknek megfelelően közvetíteni tudjuk e szaktársadalom munkájának eredményeit, javító-alkotó célkitűzéseit és ezekkel kapcsolatos gondjainkat mindazon helyre, ahol hozzáértő támogatást, szövetségest, — netán mecénást is találunk.

Megpróbálom összefoglalni közös munkánk jelenlegi állását — az együttgondolkodás egyik lehetőségeként — hangsúlyozva, hogy a legutóbbi kerekasztal-megbeszélés óta eltelt néhány nap természetesen rövid idő; továbbá azt,

* Elhangzott 1989. március 22-én, a Földtani Intézet dísztermében megtartott CXXXIV. közgyűlésen.

hogy az ott elmondottakból a leggyakrabban (de nem leghangosabban) elhangzott általános érvényű és közös érdekű elemeket emelem ki a nagyon sok fontos kérdés sorából. Ezek helyzetünket, problémáinkat, tennivalóinkat — ezen belül hangsúlyosan a társulatra vonatkozókat érintik elsősorban.

Nem értéktételeként, csak szubjektív véleményemként említem, hogy szakszociológiai társadalmunk helyzetértékelésének objektivitása és színvonala meghaladja a társadalmunk egészéről ma kialakuló képet; ez azért figyelemreméltó, mert bennünket az általános gazdasági helyzeten túl a bányászat recessziója és a geológia jelenlegi „kítettési viszonyai” is sújtanak, mert többnyire szakmán kívüli, nemegyszer „ellenséges” környezetben tevékenykedünk kis létszámú és elszánt előőrsként — vagy utóvédként. Örömmel állapíthattuk meg: baj idején az összetartás érzése is megerősödik. A jelen alapvető jegyeit természetesen mikrotársadalmunk is magán viseli: általában egyetértés a helyzetértékelésben: divergáló nézetek a problémák eredetének megítélésében és azok mértékében; bizonyos tanácstalanság a kiút, a tennivalók meghatározásában.

Helyzetünk értékelése

A legfőbb ellentmondások szakmánk és eredményeink társadalmi megítélése, az igények új megfogalmazása körül található. Ennek két fő eleme: az egyik a nyersanyagok iránti igény jelenlegi csökkenése, amely a földtani kutatás csökkentését vonja — helytelenül — maga után. A másik a geológiai természeti környezet ismerete iránti óriási mértékben megnövekedett társadalmi igény, amely viszont a földtani kutatás többirányú intenzifikálását igényelné. Sajátos helyzetnek tartjuk, hogy szakmánk a földtani kutatás vétlenségét bizonygatni kényszerül mindkét esetben: egyrészt a bányászat törvényszerű vagy egyes esetekben hibás koncepciókból adódó szükségszerű visszavonulását a „geológiai viszonyok romlása” és a „nyersanyagban szegény ország” szlogenek felelevenítésével indokolni akarók előtt, másrészt egyes nagyberuházások földtani előkészítettségi fokát hiányoló jogos kritikákkal szemben.

Fő törekvésünk, hogy mindkét ellenmondást feloldjuk, a szaktudományi ismeretek szükségességét minden szinten és minden esetben hangoztassuk és képviseljük. Ennek alapja: meggyőződésünk, hogy a nyersanyagok iránti igény (a hazai nyersanyagokat is beleértve) előbb-utóbb kiegyensúlyozottan fog jelentkezni. Nem valószínű, hogy az ország hosszú távon teljesen lemondhat a jelenlegi 50% körüli hazai ellátottsági szintről és megtalálja az import útján történő ellátás ellentételezési lehetőségeit.

1. Megbeszéléseinknek kikristályosodott:

— a nyersanyagtermelés jelentős csökkenése esetén is óriási munkát jelent geológusainknak a *bányászati termelés* szakszerű előkészítése, levezetése;

— az ásványi nyersanyagkutatás csak a *jelenleginél gazdaságosabban* termelhető anyagok kutatására fog koncentrálni (felszinközeli, vízveszélytől mentes, vagy nagyértékű, egyedi, kis környezetrongálással járó nyersanyagok). Ez a mennyiségi szemlélet helyett minőségcentrikus szemléletű, földtanilag munkaigényes feladatokat jelent;

— a visszavonuló bányászat dokumentációs, felhagyási, rekultivációs és egyéb munkálatai szintén jelentős volumenűek;

— a bányászati, minőségjavító, feldolgozottsági fokot növelő, környezetkímélő *technológiákból* nagyobb szerepet kell vállalnia a földtannak;

— az alkalmazott földtan egyéb szakirányai iránti igény rohamosan növekszik. Széles körű társadalmi egyetértés alakult ki a *természeti környezet* — ezen belül a földtani viszonyok — messzemenő figyelembevételének szükségességéről. Ez az igény ma még többnyire egysíkúan, csak a természeti környezet védelme szempontjából — és sajnos általában utólag — jelenik meg. Minden lehetséges eszközzel törekednünk kell arra, hogy a gazdaság minden ágában polgárjogot nyerjen e helyett egy valós *környezetgazdálkodás*, amely megpróbálja megteremteni a környezeti felételek, az igények és a gazdasági lehetőségek egyensúlyát. Egy ilyen környezetgazdálkodás legfontosabb, tudományunk oldaláról megközelíthető elemeinek tartjuk a területhasznosítási, rendezési, nagyberuházási, talajerőgazdálkodási, vízellátási, hulladékelhelyezési, természetvédelmi és egyéb terveket. Ezeket a földtan, hidrogeológia, mérnökgeológia, agrogeológia tényadataira, valamint a komplex nyersanyagprognózisokat is magukba foglaló *területprognózisokra* kell alapozni;

— fentiekből következően megállapítható: a földtani *alapkutatás* ma kiemelkedően fontos feladata az alkalmazott földtani ágazat alaptudományi szintű fejlesztése.

Ténykérdés tehát a nyersanyagkutatás és termelés visszaesése; a helyzet iparáganként változó, de egyaránt sújt mindenkit az a tény, hogy gazdasági rendünkben és pénzügyi szabályozó rendszerünkben olyan művi úton létrehozott torzulások vannak, melyek a geológia szempontjából kedvezőtlen hatásúak. Az ország magas fokú földtani ismeretessége (az általunk jól ismert ismereti hiányokat is figyelembe véve) ugyanakkor lehetővé tenné (és jó lenne, ha kötelezővé is tenné) ezen adatok figyelembe vételét, hasznosítását, anyagi értékteremtő eszközzé tételét.

2. A helyzetképet kialakító kerekasztal-megbeszélések második fontos eleme a *problémák feltárása* volt.

Előrebocsátom, hogy a problémák megfogalmazásának élessége egyenes arányban áll tagtársaink környezetének jelenlegi gazdasági helyzetével és egyértelműen finanszírozási, szervezeti és szervezési kérdések köré csoportosítható.

2.1. A földtani kutatás nyersanyagkutatási és egyéb kutatási feladatainak jelenlegi *finanszírozási* rendszere általános problémaként merült fel a szakterületen. A nyersanyagkutatás felderítő és ennél részletesebb kutatási fázisainak a finanszírozása, annak kívánatos volumene és hatékonysága a vállalati szférában nem biztosítható. Egyértelmű a kutatási tevékenység visszaesése. Ennek okát néhol az általános gazdasági-pénzügyi helyzetben, illetve annak közgazdasági alapjaiban; másutt az energia- és nyersanyagpolitikai koncepciók gyakori változásában, az állami költségvetés tehervállalásának csökkenésében látják. Szükségeses ötletként felmerült az „abszolút területgazda (bányavállalat)” kizárólagos kutatási joga, tekintet nélkül a kutatási fázisokra — de természetesen „központi” kutatási keretekből. Fontos, utólag levont szakmai konzekvenciák: az erőltetett ütemű, beruházáscentrikus nagy nyersanyagkutatási programok költségesek; az egymásra torló kutatási fázisok miatt a komplex feldolgozás és kiértékelés hiányai a létesítménytervezés idején és a termelés során problémát okoznak.

A beruházáscentrikus kutatási versenyfutás közben elmaradt a választék-bővítés, az alternatív lehetőségek sokoldalú mérlegelése, több esetben elmaradtak a járulékos (vízföldtani, környezetföldtani) kutatások, határfok és környezeti-hatásvizsgálatok.

Eltérő módon és szinten jelennek meg tevékenységünkben az *alkalmazott földtani kutatások finanszírozási kérdései*. Alapvető probléma, hogy a hidrogeológiai, mérnökgeológiai-építésföldtani, agrogeológiai, környezetföldtani alapkutatások és előkutatás finanszírozása megoldatlan. Az ugrásszerűen megnőtt feladatokat a földtani kutatási keret tovább finanszírozni ma már nem képes; az ipari, vízügyi-környezetvédelmi, építésügyi, mezőgazdasági tárcák jelentős volumenű részvételét elérni pedig nem sikerült.

Örvendetes tényként állapíthatjuk viszont meg, hogy döntő előrelépés történt a földtani alapkutatási feladatok egy részének finanszírozásában. A Magyar Tudományos Akadémia Országos Távlati Kutatási Alapjából (OTKA) pályázati úton elnyert támogatások rendszere hatékonyan működik és nagyban hozzájárult a szakterület alapvető anyagismereti, műszerellátottsági gondjainak enyhítéséhez.

A földtani kutatás finanszírozási problémáinak *megoldására* jelen helyzet szerint — és a megoldás nehézségeinek ismeretében — három eltérő súlyú lehetőséget látunk:

- az állami és vállalati feladatok következetes számbavétele,
- a központi, költségvetési pénzügyi források szükségszerű minimális emelése mellett a tárcák feladatarányos tehernövelésének meghatározása (esetleg bányajáradék, környezetvédelmi erőforrás-járadék formájában),
- a természeti erőforrások (ennek részeként a természeti környezet) hasznosítására és figyelembevételére irányuló közép- és hosszútávú koncepciók kialakítása.

Alapvető, hogy ezek szakmailag megalapozott, magas tudományos értékű, a realitásokat és a társadalmi igényeket egyértelműen figyelembevevő távlati tervek formájában jelenjenek meg. Átgondolt, jövőcentrikus előkészítés, következetes végrehajtás és nem utolsósorban többéves-évtizedes megvalósítási mód esetén a kutatási költségek gazdaságosan és takarékosan használhatók fel, jelentősen csökkentve a múltban gyakran ellenkező módon végrehajtott programok óriási többletköltségeit.

2.2. Társulatunk tagságának egységes véleménye szerint a jelenlegi problémák okai jogi, szervezeti, szervezési kérdésekben gyökereznek. Ezért a megoldásukra vonatkozóan elhangzott elképzeléseket, javaslatokat ilyen csoportosításban foglaljuk össze — a teljesség igénye nélkül.

A *jogi háttér* rendezetlenségét a földtörvény, a vízügyi- és környezetvédelmi törvény földtannal kapcsolatos hiányosságai, a bányatörvény korszerűsítésének elhúzódsága, a földtani hatóság jogkörét egységes szerkezetben feldolgozó törvényes rendelkezés hiánya okozza. Felmerült a tulajdonjog és a használati jog problémája az állami-, vállalati- és magántulajdon rendszerében. Az állami hierarchiába és az államigazgatás regionális rendszerébe nem épült be kellően az ásványi kincsek értékelése, a természeti környezet figyelembevétele, a mélység környezetvédelme. Törekednünk kell tehát a szaktudományi eredmények, megállapítások, vélemények, javaslatok figyelembevételét és felhasználását kötelezővé tevő törvényes rendezési megoldásokra és meg kell találni helyünket a különböző döntési szintek (koncepció-kutatás-tervezés-létesítés-üzemeltetés) vertikumában.

Fenti helyzetkép és ehhez kapcsolódó *szervezeti* megfontolások alapján tagságunk úgy véli, hogy időszerű és szükséges a Központi Földtani Hivatal központi, hatósági és kutatásirányítási jellegének állami szintű megerősítése, hatáskörének növelése. Ellenőrző és tárcaközi koordinációs tevékenységéhez,

nemzetközi vonatkozású állami feladatok végrehajtásához, az állami és társadalmi érdekek maradéktalan érvényesítéséhez nélkülözhetetlen függetlenségének növelése, tárcaszintű státusának megadása. Mindezek alapvető indokaként említendő a csúc szinten azonos, a kapcsolatos szervezetekben és szervezetekben pedig sokszínű nemzetközi gyakorlat, a gazdaság átalakulásából következő részben új feladatok sora, és nagymúltú szakmai hagyományaink.

Tagságunk a kerekasztal-megbeszélések során természetesen részletes kritikai észrevételekkel támasztotta alá következtetéseit; ezek a főhatósági, kutatóintézeti, tröszti, vállalati szervezetek képviselői, érdekképviselői, gazdasági, szakmai munkával kapcsolatos hiányosságokra, a továbbfejlődés szükségességére és lehetőségeire hívták fel a figyelmet. Ezek sorában felmerült állami geológiai szolgálat *szervezése*; a helyhatósági szervek szakmai megerősítése; geóműszaki irodák, tanácsadó irodák, esetleg Geológiai Kamara létrehozása. Figyelemreméltó, hogy a vélemények egyrésze a működő kutatási-termelési-értékesítési tröszti vertikumok (pl. szénhidrogénipar, alumíniumipar) vállalatokra bontását, másrésze bányászati-energiatermelési-értékesítési vertikumok (pl. uránbányászat, szénbányászat) létesítését javasolja (Salgó-, MÁK hagyományok).

A helyzetképből adódó problémák között nagy hangsúlyt kaptak a szakterület jelenlegi alapvető egzisztenciális kérdései és *perspektívái*.

Közismert a bányászat visszafejlesztéséből adódóan egyes munkahelyek megszűnése; a kutatás stagnálása következtében a szakemberigény csökkenése. A szerkezetváltással kapcsolatos átszervezések során a nyugdíjazás utáni személyi pótlás rendszeresen elmarad. Az alkalmazott földtani szakterületeken a nyilvánvalóan megnövekedett igények ellenére a feladatok megoldásához szükséges geológus *munkaerő* igénybevétele a szervezetek, vállalatok részben rendezetlen helyzete és gazdasági feltételei miatt még nem érzékelhető. A nemzetközi piaci helyzet, a KGST keretében folytatott kutatások kérdőjelei szintén szűkítik tagtársaink külföldi munkavállalási lehetőségeit. A szakma egészén túlmenő mértékben sújtja ez a helyzet fiatal, kezdő szakembereinket, közép- és felsőfokú képzésben résztvevő szakmai utánpótlásunkat.

Ehhez kapcsolódóan az *oktatási* kérdésekről széles körű, felelősségteljes vita bontakozott ki, amely a geológus oktatás teljes szüneteltetésétől a létszámnövelés — tudatos túlképzés — minőségjavító koncepciójáig terjedő, rendkívülien széles skálán mozgott. Utóbbi megoldás — valószínű túlsúlyban lévő — támogatóinak véleménye, hogy szakmai vonatkozású országos problémáink alapvetően a szakismeretek hiányából, közműveltségünk helyzetéből, és — szakszerűen felépített döntési rendszerünk hiányában — közállapotainkból adódnak.

3. Társulati feladataink

A vázlatos helyzetképből és a felhalmozódott problémák korántsem teljes összesítéséből szaktársadalmi gondjaink egyértelműen következnek: nehezebb kérdés, hogy ezek sorából társulatunk melyek megoldására vállalkozhat önállóan, melyek megoldásához tud érdemben hozzájárulni. Döntő kérdés, hogy milyen irányba és milyen módszerekkel vigyük tovább társulati életünket. Jelenlegi, társulatunk tagságának véleményén alapuló ismereteink, erőink és lehetőségeink felmérése alapján a gazdaság és társadalom jelenlegi helyzetét messzemenően figyelembevéve, tennivalóink az alábbiakban összegezhetők.

3.1. Szaktársadalmi *fórumként* el kell érünk, hogy a földtan fontos területeit érintő szakmai egyeztetések, viták társulatunk keretében kerüljenek először

napirendre, előzzék meg a közmegegyezés alapjául szolgáló társadalmi vitákat és mértékadó véleményként jelenjenek meg azokban.

3.2. Szaktársadalmi *képviseléként* el kell érniünk, hogy eredményeinket felhasználják és alapvető tényezőként jelenjenek meg az állami, gazdasági döntésekben. Ezt elsősorban ismeretanyagunk állandó fejlesztésével, sokirányú konvertálásával érhetjük el. A leghatékonyabb érdekképviselőt, ha bizonyítani tudjuk szakmánk sokirányú hasznosságát, gazdaságosságát, az élet és a fejlődés érdekében nélkülözhetetlen voltát, és ha ezekre alapozott feladatsorainkat új kutatási, tervezési, termelési, létesítési, végrehajtási programokban tudjuk meghatározni, összefoglalni és piacra vinni.

3.3. Szaktársadalmi *műhelyként* pedig arra kell törekednünk, hogy a nagyon kívánatos és időszerű valódi műhelymunka tematikus szakosztályainkban súlyllyal a tudományunk belső fejlődéséből adódó új irányok kialakítására, adaptációjára, magas szintű művelésére irányuljon; regionális szervezeteinkben pedig az adott térségben megjelenő konkrét társadalmi igények számbavételét, a leghatékonyabb módszerek kimunkálását, a feladatok színvonalas végrehajtását tűzze ki célul.

3.4. Mindezek érdekében társulatunk életében legfontosabb feladatként a munka *minőségi* javítása jelölhető meg. Ezt a tudás remélhető felértékelődése; a struktúra változása, a vállalkozási formák új követelményei, a kilencvenes évek közepe táján az élet rendje szerint bekövetkező nagylétszámú generációváltás egyaránt indokolja és kötelezővé teszi. Ennek egyik lehetséges módszere az oktatás, amelyhez a középiskolában, pedagógusképzésben, szakirányú közép- és felsőfokú képzésben, továbbképzésben, a minősítés terén egyaránt tudunk társulati összefogással segítséget adni és kapni. Másik lehetséges módszerként a már-már kissé elfelejtett, társadalmi szintű alkotó együttműködés szükségessége említhető. A szakmák kezdetben divergáló, specializálódó fejlődése után elérkezett az idő a csak együtt megoldható problémák és feladatok közös érdekű és közös erővel történő megoldására. Ennek lehetőségei társulatunkon belül közismertek, de korántsem kiaknázottak; a természettudománnyal foglalkozó szakegyesületek között könnyen feltárhatók és kiaknázhatók; az élet által felvetett új helyzetben új utakat kell találnunk a jogtudomány, közgazdaságtudomány, egyes műszaki tudományok irányába. Tág tere van tehát társulatunkon belül és a szakegyesületek között egyaránt a közös erőfeszítéseknek.

A Magyarhoni Földtani Társulat létét, eredményes munkáját közel másfél évszázadnyi idő sodrában fent tudta tartani. Önmagában ez a tény, és a jelenlegihez hasonlóan nehéz helyzetek sora szolgál alapul jövőbe vetett hitünknek. A jelenlegi helyzetképből adódó program és feladatsor — hézagossága ellenére — munkánk fő irányait, határait és korlátait kívánta vázolni kifejezetten azazal a céllal, hogy napi életünkben pontosítandó, módosítandó tevékenységünkhöz társulatunk tagságának egyetértését és cselekvő együttműködését megnyerje.